

УДК 339.9

Власенко Л. В.
аспірант, старший викладач
кафедри міжнародних економічних відносин
Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій

Vlasenko L. V.
Postgraduate,
Senior lecturer of International Economic Relations Department
Zaporizhzhya Institute of Economics and Information Technologies

ПОЗИЦІОНУВАННЯ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ МІЖДЕРЖАВНИХ СТОСУНКІВ КНР

POSITION OF UKRAINE IN THE PRC'S SYSTEM OF FOREIGN ECONOMIC RELATIONS

Анотація. У статті розглянуті теоретичні положення китайської школи міжнародних відносин, наведені її відмінності від наявних класичних західних концепцій міждержавної взаємодії. Проаналізована ієрархія стратегічного партнерства КНР; з використанням індексу комплексної державної потужності визначено місце України серед стратегічних партнерів КНР, наданий прогноз подальшого розгортання співробітництва.

Ключові слова: китайська школа міжнародних відносин, стратегічне партнерство, індекс комплексної державної потужності.

Вступ та постановка проблеми. Протягом останніх десяти років Китайська Народна Республіка перетворилася з регіональної держави на одного з лідерів та центрів тяжіння глобальної економіки. КНР має власну концепцію економічного устрою, доповнену унікальною теорією міжнародних відносин та своєрідною практикою здійснення міждержавних зв'язків. Необхідність формування окремої стратегії співробітництва України з КНР в умовах постійно зростаючою економічною, особливо зовнішньоторговельною, взаємодією зумовила тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перспективи встановлення відносин стратегічного партнерства між Україною і КНР вперше були висвітлені у пілотному обґрунтуванні концепції співпраці, над якою працювали такі вітчизняні вчені-економісти, як В. Волошин, О. Гамкало, З. Гудзій, Н. Козій, Ю. Мігущенко, А. Мокій,

О. Мокій, Н. Моренова, С. Семів, М. Флейчук, І. Чекан, О. Чорний, Т. Чорний, Л. Яремко.

Особливості здійснення зовнішньоекономічної стратегії та політики КНР вивчали Ван Сюе Цзюнь, А. Данильченко, Дин Жуджунь, М. Ковалев, М. Кононенко, В. Король, В. Новик, О. Олійник, А. Петиненко, Ху Цзунь Жун, Чень Цзюнь, О. Шайда. Відмінності у трактовці окремих термінів, які виникають як елемент світоглядного конфлікту Захід-Схід, відзначали у своїх роботах такі видатні вчені та публіцисти, як П. Бурдьє, Г. Дойчер, Н. Талеб, Г. Чан, Ю Чжу. Проте особливості китайської школи міжнародних стосунків, місце України у наявній ієрархії міжнародних зв'язків КНР недостатньо висвітлені у наукових публікаціях.

Метою статті є аналіз особливостей китайської школи міжнародних відносин, визначення позиції України у ієрархії стратегічних партнерів КНР.

Результати дослідження. Значимість КНР у глобальній економіці постійно зростає. Протягом останніх трьох десятиліть ця країна постійно нарощувала свій економічний потенціал, розвиваючись надзвичайно швидкими темпами. У 2010 р. за рівнем номінального ВВП КНР вперше випередила Японію, посівши друге місце в світі після США. Економіка КНР зростає швидше, ніж економіка розвинених західних країн, включаючи світових економічних лідерів. Так, у 1960 р. різниця між номінальним ВВП США та КНР складала 89% (543,3 та 59,18 млрд. дол. США відповідно), у 2015 р. різниця становила лише 39,45% (17,95 та 10,86 трлн. дол. США відповідно). При цьому протягом 2010–2015 рр. середньорічний темп зростання ВВП Китаю склав 13,76%, для США цей показник дорівнював лише 3,72% [1]. Якщо така тенденція збережеться, то, згідно з окремими прогнозами, частка ВВП Китаю у глобальній економіці до 2020 р. зросте до 20%, що зробить її найбільшою економікою світу [2, с. 97]. Україна та КНР перейшли на рівень стратегічного партнерства у 2011 р., проте, як свідчить низький рівень ефективності зовнішньоекономічної співпраці та чисельні загрози економічній безпеці від розширення співробітництва з КНР, фактична якість стосунків не є задовільною. Це пов'язано перш за все з відсутністю окремої стратегії взаємодії України як з КНР, так і з іншими державами Південно-Східної Азії.

Необхідність розроблення окремої стратегії співпраці з КНР на всіх рівнях міждержавної взаємодії зумовлена нездатністю класичних концепцій та теорій міжнародних стосунків (структурний реалізм, неолібералізм, конструктивізм тощо) повністю пояснити специфіку зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної практики КНР [3, с. 97]. Концепції, базовані переважно на вивченні історії Європейських країн та західному науковому раціоналізмі, не спроможні пояснити та спрогнозувати розвиток міжнародних стосунків країн Азійського регіону.

Зовнішньоекономічні стратегії розвитку КНР формуються здебільшого на основі власної «китайської школи» теорії міжнародних стосунків, яка, на думку китайських вчених, є альтернативою наявним «американській», «англійській», «французькій» та іншим школам [3, с. 106; 4, с. 73].

Можна виділити такі джерела «китайської школи» міжнародних відносин: 1) дипломатичний досвід КНР та власні дослідження китайських науковців у галузі теорії міжнародних відносин; 2) наявні зарубіжні теорії міжнародних відносин; 3) унікальні культурні традиції китайської цивілізації; 4) особливості історичного розвитку Китаю, не пов'язаного з європейською періодизацією історії; 5) марксистська теорія та її проєкції на міжнародні стосунки [3, с. 105; 6]. Центральною відмінністю китайської школи від західної є інша проблематика досліджень (табл. 1).

Ще одне завдання, яке виконує «китайська школа» міжнародних стосунків, – створення власного лексичного поля та вокабулярів для опису економічних та геополітичних процесів, які протиставляються загальноприйнятим у Західному науковому середовищі латинським та англійським термінам, зміст яких викристалізувався під впливом здебільшого «американської» та «англійської» шкіл. Специфічними чинниками розвитку теорій міжнародних відносин у КНР є китайська мова та ієрогліфічна система писемності, які істотно впливають на мислення їх носіїв [6, с. 68; 7].

Китайські науковці наголошують на тому, що лідерство США у галузі міжнародних відносин є не тільки об'єктивним наслідком державної могутності цієї країни, але й результатом активних зусиль академічних кіл США, які зробили «американську» теорію міжнародних відносин безумовним типовим та стандартним форматом визначення та ідентифікації типів міждержавних відносин у глобалізованому світі [3, с. 98–99; 6; 8].

Таблиця 1

Національні школи теорії міжнародних відносин та їх проблематика

№	Назва школи	Центральне питання та проблематика
1.	Американська школа	Збереження та поглиблення глобальної гегемонії США
2.	Англійська школа	Процеси формування та розвитку «міжнародного суспільства»
3.	Французька школа	Розвиток Європейського Союзу як альтернативи глобальної гегемонії США
4.	Російська школа	Відмова від традиційної геополітики, пристосування до глобалізаційних процесів шляхом розвитку порівняльних переваг
5.	Китайська школа	Приєднання КНР до сучасного міжнародного суспільства, а також її становлення як повноцінного суб'єкта міжнародної політики

Складено за джерелами [3, с. 104–105; 5, с. 73–94; 6]

Таблиця 2

Форми стратегічного партнерства, які використовуються у китайських документах та офіційній дипломатії

№	Український переклад	Китайський оригінал	Англійський переклад
1.	Партнерство, співробітництво	伙伴关系	Cooperative partnership
2.	Стратегічне партнерство	战略伙伴关系	Strategic partnership
3.	Всебічне партнерство	全面合作伙伴关系	Comprehensive partnership
4.	Всебічне стратегічне партнерство	全面战略伙伴关系	Comprehensive strategic partnership
5.	Стратегічне партнерство із співробітництва	战略合作伙伴关系, 战略协作伙伴关系	Strategic partnership of cooperation
6.	Конструктивне стратегічне партнерство	建设性战略伙伴关系	Constructive strategic partnership

Складено за джерелами [3; 6; 7; 8]

Слід зазначити, що перспективи та загрози, які становить розширення зовнішньоекономічного співробітництва з КНР, цілком залежать від позиціонування конкретного партнера у китайській системі міждержавних стосунків. Традиційне визначення «стратегічного парт-

нерства» передбачає реалізацію спільних інтересів за умови дотримання єдиної позиції щодо вирішення виникаючих при цьому проблем. Отже, умовою стратегічного співробітництва є відсутність або прагнення до усунення загроз економічній безпеці у міждержавних стосунках на

Таблиця 3

Індекс комплексної державної потужності (КДП) стратегічних КНР та її стратегічних партнерів

№	Назва країни-партнера	Дата встановлення стратегічного партнерства, рік	Індекс комплексної державної потужності					
			Рік					
			1991	1995	2000	2005	2010	2015
1.	Бразилія	1993	2,71	3,24	3,32	3,08	4,58	4,38
2.	США	1997	157,71	184,57	206,93	207	177,24	152,8
3.	Венесуела	2001	0,67	0,75	0,85	0,77	1,13	1,05
4.	Мексика	2003	1,69	1,8	2,09	2,1	1,9	1,94
5.	Аргентина	2004	1,21	1,63	1,66	1,19	1,46	1,57
6.	Канада	2005	21,66	22,28	22,57	22,78	19,68	17,95
7.	Перу	2008	0,15	0,18	0,18	0,17	0,24	0,28
8.	Чилі	2012	0,27	0,42	0,55	0,55	0,62	0,77
9.	Австралія	2013	9,7	10,43	11,25	11,1	12,08	12,06
10.	ПАР	2004	1,67	1,76	1,41	1,61	1,56	1,36
11.	Нігерія	2005	0,4	0,4	0,42	0,47	0,53	0,65
12.	Ангола	2010	0,15	0,13	0,13	0,14	0,21	0,22
13.	Алжир	2014	0,5	0,49	0,51	0,57	0,69	0,88
14.	РФ	1996	58,18	18,02	15,71	18,46	22,47	23,83
15.	Франція	2004	14,74	16,92	13,95	14,88	12,41	9,08
16.	ФРН	2004	19,82	21,67	16,27	14,92	12,95	10,28
17.	Італія	2004	7,72	7,31	7,71	8,2	6,23	3,79
18.	Великобританія	2004	11,81	12	13,14	13,43	9	7,14
19.	Іспанія	2005	3,52	3,77	4,12	4,95	3,9	2,62
20.	Португалія	2005	0,43	0,62	0,67	0,77	0,6	0,42
21.	Греція	2006	0,67	0,86	0,99	1,2	0,95	0,51
22.	Данія	2008	1,23	1,42	1,13	1,14	1,05	0,7
23.	Сербія	2009	0,23	0,19	0,12	0,16	0,15	0,13
24.	Україна	2011	2,08	1,22	0,92	1,04	1,02	0,8
25.	Польща	2011	0,99	1,19	1,18	1,29	1,55	1,43
26.	Ірландія	2012	0,34	0,4	0,58	0,7	0,51	0,39
27.	Білорусь	2013	0,45	0,23	0,21	0,25	0,29	0,27
28.	Пакистан	2005	0,28	0,34	0,36	0,38	0,38	0,41
29.	Казахстан	2005	2,35	1,69	1,18	1,62	2,14	2,54
30.	Індія	2005	1,66	1,88	2,13	2,29	3,07	3,37
31.	Індонезія	2005	0,69	0,91	0,87	0,96	1,15	1,21
32.	Республіка Корея	2008	2,4	4,87	5,14	6,21	6,58	7,9
33.	В'єтнам	2008	0,09	0,11	0,13	0,18	0,26	0,29
34.	Лаос	2009	0,09	0,1	0,09	0,09	0,1	0,1
35.	Камбоджа	2010	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03	0,03
36.	Туреччина	2010	0,69	0,86	1,22	1,21	1,54	1,47
37.	Монголія	2011	0,43	0,3	0,25	0,27	0,32	0,4
38.	М'янма	2011	0,11	0,12	0,12	0,11	0,09	0,09
39.	Таїланд	2012	0,42	0,7	0,58	0,7	0,91	1,03
40.	Узбекистан	2012	0,39	0,33	0,36	0,27	0,24	0,24
41.	ОАЕ	2012	3,6	3,47	4,04	3,26	4,06	5,15
42.	Афганістан	2012	0,26	0,28	0,29	0,3	0,32	0,33
43.	Таджикистан	2013	0,04	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01
44.	Шрі-Ланка	2005	0,03	0,04	0,05	0,05	0,06	0,06
45.	Туркменістан	2013	0,39	0,32	0,32	0,37	0,42	0,49
46.	Киргизстан	2013	0,08	0,03	0,02	0,02	0,02	0,03
47.	Малайзія	2013	0,36	0,56	0,59	0,81	0,86	1,07

Складено автором за джерелами [1; 13]

всіх рівнях [4; 9]. Це твердження правомірно щодо класичної трактовки концепції стратегічного співробітництва, проте, як свідчить практика здійснення зовнішньоекономічної політики, є неприйнятним щодо співпраці з КНР.

Як було зазначено вище, неправильна трактовка намірів КНР може бути пов'язана з лінгвістичними, ментальними та світоглядними відмінностями, що неодмінно виникають під час співпраці Європейського Заходу з КНР та країнами Сходу, які тривалий час перебували під впливом китайської культури (В'єтнам, Корея, Японія).

КНР має відносини, що офіційно трактуються як «стратегічне партнерство» з 27 країнами світу, включаючи Україну (детальніше – табл. 3), та трьома міжнародними організаціями (ЄС28, АСЕАН, Африканський Союз). Проте назва угод з цими країнами може істотно відрізнятися залежно від того, який саме формат співпраці передбачає КНР (табл. 2).

Означені формулювання в англійській та вітчизняній літературі перекладають як «стратегічне партнерство», проте, як доводить вивчення досвіду співпраці КНР з наведеними країнами, вони передбачають різний рівень взаємодії. Типовим прикладом є стосунки між КНР та ЄС28. Хоча формально угода про «Всебічне стратегічне партнерство» була підписана у 2003 р., сучасні стосунки між двома економічними лідерами далекі від класичного розуміння стратегічної співпраці [10; 11, с. 123].

Таким чином, для формування ефективної стратегії та міждержавної взаємодії необхідно визначити, яку саме позицію займає Україна у китайській ієрархії міждержавних зв'язків. Для цього доцільно застосувати показник, який має назву «Комплексна Державна Потужність» (далі – КДП) та використовується китайськими науковцями як альтернатива наявним західним моделям ранжування країн та міжнародним рейтингам для визначення місця країни у світовій геополітиці та економіці.

Загальних стандартів обрахунку КДП не існує. У 2004 р. професор Цзінь-Лун Чан запропонував свій варіант комбінованого методу визначення КДП (формула 1.1), до якого входять три моделі обчислення могутності держави (формули 1.2–1.4), основані на модифікованих методах Р. Клайна та Ф. Косаї [12, с. 8]:

$$CNP_i = \left(\frac{CM + ES + MS}{3} \right) \times \left(\frac{ENGY_i}{ENGY_w} \right), \quad (1.1)$$

$$CM_i = \left(\frac{POPU_i}{POPU_w} \right) \times 100 + \left(\frac{AREA_i}{AREA_w} \right) \times 100, \quad (1.2)$$

$$ES_i = \left(\frac{GNP_i}{GNP_w} \right) \times 200, \quad (1.3)$$

$$MS_i = \left(\frac{ME_i}{ME_w} \right) \times 200, \quad (1.4)$$

де CNP (англ. – Comprehensive National Power) – Комплексна Державна Потужність; CM (англ. – Critical Mass) – критична маса; $POPU_i$ – чисельність населення країни i ; $POPU_w$ – загальна чисельність населення усіх країн світу; $AREA_i$ – загальна площа території кра-

їни i ; $AREA_w$ – загальна площа усіх країн світу; ES (англ. – Economic Strength) – економічна потужність; GNP_i – валовий національний продукт (ВНП) країни i ; GNP_w – загальний світовий продукт; MS (англ. – Military Strength) – військова потужність; ME_i – військовій витрати країни i ; ME_w – загальні військові витрати усіх країн світу; $ENGY_i$ – коефіцієнт енергоспоживання на душу населення у країні i (англ. – energy consumption per capita); $ENGY_w$ – середній світовий коефіцієнт енергоспоживання на душу населення.

Перевагою методу, запропонованого професором Цзінь-Лун Чаном, є відмова від нематеріальних показників, що вимірюються суб'єктивно. Це дає змогу розрахувати загальний індекс КДП, використовуючи статистичні дані міжнародних організацій. Індекс КДП має певні обмеження, які необхідно враховувати під час розгляду стосунків з кожною окремою країною. Наприклад, країни ЄС28 частково делегують функції щодо захисту державного суверенітету та підтримки правопорядку НАТО та спільним інститутам ЄС28, тому їх індекс КДП може бути нижчим за окремі країни Африки або Південної Америки. Результати розрахунку індексу для 47 країн, що є стратегічними партнерами КНР, наведені у табл. 3.

Всі отримані результати поділено на 5 груп: 1) наддержави та регіональні лідери ($CNP_i \geq 5$); 2) потужні регіональні держави ($CNP_i \geq 2$); 3) розвинені держави ($CNP_i \geq 1$); 4) стабільні держави ($CNP_i \geq 0,5$); 5) міні-держави, неспроможні держави ($CNP_i \leq 0,5$).

Станом на 2015 р. Україна ($CNPUKR = 0,8$) належить до групи стабільних держав, до якої також відносяться Алжир ($CNP_{DZA} = 0,88$), Греція ($CNP_{GR} = 0,51$), Данія ($CNP_{DNK} = 0,7$), Нігерія ($CNP_{NGA} = 0,65$) та Чилі ($CNP_{CHL} = 0,77$). Спостерігається негативна тенденція до зниження державної могутності України. Так, протягом останніх 24 років індекс КДП знизився на 1,28 пунктів, що призвело до зміни позиції нашої держави з потужного регіонального до ординарного східноєвропейського партнера КНР. Таке падіння неможливо пояснити приєднанням до військових або економічних альянсів. Отже, якщо наявна низхідна тенденція збережеться, Україна вже у 2018 р. (прогнозне значення $CNP_{UKR} = 0,4836$) ризикує посісти місце серед «неспроможних держав», які КНР розглядає виключно як джерела дешевої сировини та ринок збуту своїх товарів, що унеможливить подальше стратегічне партнерство [14; 15].

Висновки. Аналіз публікацій представників китайської школи міжнародних відносин дав змогу виявити методологічні особливості та теоретичні відмінності від класичних західних концепцій міждержавної взаємодії. Встановлено вплив культурової унікальності КНР на зовнішньоекономічну діяльність, доведено існування ієрархії міждержавних зв'язків. За допомогою методу вимірювання індексу комплексної державної могутності визначене місце України серед окремих стратегічних партнерів КНР.

Список використаних джерел:

1. The World Bank Group : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org>.
2. Левківський В. Українсько-китайське економічне співробітництво в контексті зовнішньоекономічної безпеки / В. Левківський, В. Левківський // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1: Економіка. – 2013. – Вип. 2. – С. 95–103 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NvChdiec_2013_2_15.
3. Чжан Жуйчжуан Теория международных отношений с китайской спецификой: современное состояние и тенденции развития / Чжан Жуйчжуан, А. Королев // Проблемы Дальнего Востока. – 2010. – № 3. – С. 96–110.
4. Кравченко О. Міжнародне стратегічне економічне партнерство в сучасних умовах глобалізації / О. Кравченко // Маркетинг в Україні. – 2011. – № 4. – С. 61–65.
5. Баженов А. Социология международных отношений : [учебное пособие] / А. Баженов. – М. : ЦСПиМ, 2013. – 300 с.

6. Козинец А. Факторы развития современных китайских подходов в теории международных отношений / А. Козинец // Вестник ЗабГУ. – 2016. – № 1.
7. Рубец М. Влияние китайского языка на мышление и культуру его носителей / М. Рубец // История философии. – 2009. – № 14. – С. 147–161.
8. Qin Y. Why is there no Chinese International Relations Theory? / Y. Qin // International Relations of the Asia Pacific. – 2007. – Vol. 7. – №. 3. – P. 313–340.
9. Стратегічне партнерство на посттрансформаційному етапі розвитку економіки України: теоретичні та прикладні аспекти / [А. Мокій, Н. Науменко, Р. Енверов] // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – ДонНУ, 2010 – С. 767–770.
10. European Commission : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/index_en.htm.
11. Касенова Н. ЕС в Центральной Азии: Стратегия в контексте евразийской геополитики / Н. Касенова // Центральная Азия и Кавказ. – 2007. – № 4 (52).
12. Chin-Lung Chang A measure of national power [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.analyticcentrum.cz/upload/soubor/original-measure-power.pdf.
13. Стокгольмський інститут вивчення світових проблем (Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.sipri.org>.
14. Чень Цзюнь Система економічної безпеки (екосестейт): сутність, структура / Цзюнь Чень // Ефективна економіка. – 2014. – № 11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3555>.
15. Дейч Т.Л. Китайские компании на африканских сырьевых рынках / Т.Л. Дейч // Институт Африки РАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.inafran.ru/node/57>.

Аннотация. В статье рассмотрены теоретические положения китайской школы международных отношений, приведены ее отличия от существующих классических западных концепций межгосударственного взаимодействия. Проанализирована иерархия стратегического партнерства КНР; с использованием индекса комплексной государственной мощи определено место Украины среди стратегических партнеров КНР, дан прогноз дальнейшего развития сотрудничества.

Ключевые слова: китайская школа международных отношений, стратегическое партнерство, индекс государственной мощи.

Summary. In the article foundations of Chinese theory of international relations have been considered, differences between Chinese and classical Western concepts of international interactions were highlighted. Existing hierarchy of PRC's strategic partnership was analyzed. By calculating comprehensive national power index Ukraine's position among strategic partners of PRC was outlined. Prognosis for further development of international relations between Ukraine and PRC was provided.

Key words: Chinese theory of international relations, strategic partnership, comprehensive national power index.